

ISSN: 2146-1740
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd,
Doi: 10.54688/ayd.1402252
Araştırma Makalesi/Research Article

1939 BÜYÜK ERZİNCAN DEPREMİNDE DEVLETİN AFETE MÜDAHALESİ VE ELEŞTİRİLER

STATE INTERVENTION IN DISASTER IN THE GREAT ERZİNCAN EARTHQUAKE OF 1939 AND CRITICISMS

Ömer AĞIR¹

Öz

Makale Bilgi

Gönderilme:
08/12/2023

Kabul:
21/01/2024

Bu çalışmada 27 Aralık 1939 tarihinde Türkiye'nin doğusunda Erzincan merkezli meydana gelen büyük depreminin neden olduğu sorunları gidermek, zor durumda olan bölge halkına yardımcı olmak için depremin ilk anından itibaren devletin nasıl bir yol haritası oluşturduğu ele alınmıştır. Bölgedeki yapı stokunun inşaat tekniği ve kullanılan malzeme açısından yetersiz olmasından dolayı, büyük yıkıma neden olan deprem neticesinde bölge halkı mevsimin de kış olması nedeniyle büyük sıkıntılara maruz kalmıştır. Bu deprem Erzincan ve doğrudan etkilediği on bir ilde yaşayan halkın hafızasında uzun yıllar silinmeyecek hatıralar oluşturmuştur. Yurt içinde hızlı bir şekilde oluşturulan yardım komiteleri vasıtasıyla depremzedelerin yakın ve uzun vadedeki ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır. Ülke içinde yapılan yardım çalışmalarının dışında bu büyük felakete gerek bölge ülkeleri, gerekse daha uzak coğrafyalardaki ülkeler ve yardım kuruluşları kayıtsız kalmamış, çeşitli miktarlarda aynı ve nakdi yardımlarda bulunmuşlardır. Araştırmada depremin meydana gelmesi ile birlikte devletin afete müdahalesi ve bu müdahaleye yönelik eleştiriler ve müdahale sırasında eksik bırakılan hususlar arşiv belgeleri ve devrin gazeteleri üzerinden birlikte değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erzincan, Deprem, Yardım, Afet Yönetimi.

Jel Kodları: D73, H83, N40.

¹ **Sorumlu Yazar:** Bağımsız Araştırmacı, Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü, ORCID: 0000-0002-5098-9211, e-posta: omeragir76@gmail.com

Atıf: Ağır, Ö. (2024). 1939 Büyük Erzincan depreminde devletin afete müdahalesi ve eleştiriler. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1)-Deprem Özel Sayısı-, 48-74.

Abstract

Article Info

Received:
08/12/2023

Accepted:
21/01/2024

In this study, it is handled how the government created a road map from the first moment of earthquake to help the people of the region in difficult situations and in order to solve the problems caused by the great earthquake that occurred based in Erzincan in the east of Turkey on December 27,1939. Due to the inadequate building stock in the region in terms of construction techniques and materials used, with the result of the earthquake which caused great destruction on the people of the region exposed to massive difficulties due to the winter season. This earthquake occurred memories that will not be forgotten for many years in the minds of the people living in Erzincan eleven provinces to directly affected with aid committees quickly formed within the country were tried to be met the near and long term needs of earthquake victims. Apart from the aid efforts carried out within the country, both countries in the region and countries in more distant geography and aid organizations were not indifferent, provided various amounts of in kind and cash aid to this great disaster. In the study, the state's intervention to the disaster with the earthquake occurred, criticisms towards this intervention, and the issues that were left out during the intervention were evaluated together through archive document and newspaper of the period.

Keywords: Erzincan, Earthquake, Aid, Disaster Management.

Jel Codes: D73, H83, N40.

Extended Summary

A severe earthquake with a magnitude 7.9 occurred in Erzincan on December 27, 1939. Approximately, 116720 constructions were damaged, 32962 people lost their lives and more than 50.000 people were wounded. The earthquake brought about very serious loss of life and property in Erzincan and ten cities around it. The earthquake in Erzincan, 1398 which it was the biggest economic and social disaster has encountered after the Republic of Turkey, which was founded as a result of nation struggle. Disaster are cases that leave negative effects on the societies in which they occur. Although it is possible to prevent and delay human caused disasters, it is not possible to prevent natural disasters mostly. When such disasters occur minimizing damage is the primary goal of disaster management which is considered a branch science today.

In this study, it is tackled how Turkey, whose economy and infrastructure were inadequate after the earthquake occurred in Erzincan and its surrounding on December 27,1939, intervened in the disaster as a state. What were the measures taken by the government to solve the problems of people in distress and suffering and to what extend these measures had positive effects were handled together with criticisms made about the situation taken by the government in the face of this disaster. There are limited number of studies published in the form of books and articles tackling with the Erzincan earthquake of December 27,1939.

Generally, in this studies were evaluated the Works carried out by state officials and how the earthquake was taken part in the written press at that time and aids rather than the situation of the people in the earthquake region. In this study, unlike the studies in the existing literature, it tried to reveal what are the aspects of the work that are considered faulty and incomplete, also apart from the appreciated aspects of the work done by considering how the state is dealing with the disaster, what kind of administrative and legal savings is it making, and how this policy and the current situation are evaluated by politicians, journalists and the public.

Employing a compilation and archival research method, the study utilizes official government archives, publications, newspapers, and academic works based on interviews with individuals who experienced the earthquake.

The conclusion drawn from the study is that the 1939 Erzincan earthquake posed significant challenges to both the people and the government of Turkey, as the country lacked the necessary infrastructure in terms of transportation, construction, and economy to adequately respond to such a major disaster at that time. Occurring during a period when the world was grappling with the economic and political difficulties brought about by the Second World War, although Turkey did not directly participate in the war, the earthquake strained both the government and the people. However, the earthquake led to an unprecedented unity of the state and the nation in the post-independence period. In a time when global polarization was at its peak in 1939, countries wishing to see Turkey on their side during this period generously contributed to aid. The greatest assistance came from England and France. Due to the war economy during this period, Turkey's economy was in poor condition. Despite the government's extensive efforts to send relief to the earthquake-stricken region, it proved insufficient. The region witnessed heart breaking experiences due to shortages and impossibilities. The Erzincan earthquake negatively impacted the economic, social, cultural, and demographic structure of the affected provinces, particularly Erzincan. The healing of the wounds opened by the earthquake and the return of cities and towns to normal life took twenty years. Criticisms included the failure to open roads blocked by climate, the inability to deliver sufficient tents, machinery, and equipment to the region, untimely and non-compliant burials, the lack of adequate search and rescue personnel, and insufficient provision of health services.

In conclusion, the 1939 Erzincan Earthquake served as a turning point for the young Republic of Turkey, prompting the government to address earthquake preparedness, urbanization, construction techniques, and various related issues. Legal regulations were enacted in areas such as urbanization and construction techniques. However, despite considerable progress in strengthening communication and transportation infrastructure for rapid response to disasters, Turkey has not learned the necessary lessons in terms of urbanization and construction quality since the 1939 Erzincan earthquake, as evident from the earthquakes experienced in the period from 1939 to the present day.

1. Giriş

Deprem yer içerisinde fay düzlemi olarak tanımlanan kırıklar üzerinde biriken enerjinin aniden boşalması sonucunda meydana gelen bir doğa olayıdır (Atabey, 2000: 4). Doğal afet türleri içinde sayılan deprem, belirsizlik oranı en yüksek afet olması nedeniyle meydana geldiğinde daha büyük can ve mal kaybına neden olmaktadır. Depremlerin meydana geliş saatini belirlemek bugün için mümkün değildir. Türkiye, bulunduğu coğrafi konum itibari ile her an bir deprem yaşama olasılığı yüksek olan ülkelerden biridir. Türkiye topraklarının % 90'ı olası depremlere açık olup, nüfusunun %98'i de deprem kuşağı üzerinde yaşamaktadır. Tespit edilebilen deprem kayıtlarına göre Anadolu'da M.Ö.2000 yılından günümüze birçok yıkıcı büyük deprem yaşanmıştır. Bölgede son yüzyıl içerisinde can ve mal kaybına neden olan 40'dan fazla büyük deprem meydana gelmiştir. Türkiye'de 1903-1999 yılları arasında, depremlerde oluşan toplam can kaybı yaklaşık 81.630 kişidir (Küçük, 2010: 48). Kuzey Anadolu Fay hattı üzerinde bulunan Erzincan ilinin İliç ve Kemaliye ilçeleri dışındaki tüm toprakları birinci derece deprem kuşağı üzerindedir. Erzincan ovası tarihi boyunca tektonik açıdan çevresine göre daha fazla aktif olması nedeniyle Anadolu'daki diğer birinci dereceden deprem bölgesi olan yerlerden daha fazla sayıda ve daha şiddetli depremler üretmektedir (Tosik Dinç, 2016: 2).

27 Aralık 1939 tarihinde meydana gelen Erzincan depremi 7.9 büyüklüğünde çok şiddetli bir deprem olup, bu depremde 116.720 yapı hasar görmüştür. Bu hasarla birlikte yaklaşık 32.962 insan hayatını kaybetmiş deprem bölgesinde ciddi ekonomik kayıplar meydana gelmiştir (Taş, 2003: 226). Erzincan merkezli olan deprem yüksek şiddeti nedeni ile neredeyse Anadolu'nun tamamında hissedilmiştir. Erzincan'a coğrafi olarak yakın olan Amasya, Yozgat, Çorum, Tokat, Sivas, Erzurum, Elazığ, Tunceli, Gümüşhane, Giresun, Ordu, Samsun, Trabzon gibi Anadolu şehirlerini de depremden doğrudan etkilemiş bu şehirlerde de can ve mal kaybına neden olmuştur. 1939 Erzincan depremi ile ilgili olarak mutlaka belirtilmesi gereken bir hususta bu depremde göçük altında kalarak hayatlarını kaybedenlerin yanı sıra çok sayıda insan deprem ile birlikte başlayan yangınlarda ve depremin etkisi ile ortaya çıkan sıcak sularda yanarak hayatını kaybetmiştir (Son Posta, 1940).

Bu depremin meydana geldiği dönem dünyanın çok büyük bir bölümü için olduğu gibi Türkiye için de siyasi ve ekonomik şartların ağır seyrettiği yıllardır. Bir taraftan dünyada 1929 ekonomik buhranın etkisi devam ederken diğer taraftan siyasi ve askeri kutuplaşmanın hızla derinleştiği, savaşın genişlediği yıllardır. Bu olumsuz tablo savaşa fiilen girmemiş olsa bile Türkiye içinde farklı değildir. Halkının kendi iâşesini sağlamakta zorluk çektiği, iletişim ve ulaşım imkânlarının ihtiyacı karşılamaktan uzak olduğu bu dönemde yaşanan bu büyük çaplı

zelzele felaketi halkı zor duruma soktuğu kadar devleti de zor durumda bırakmıştır. Devlet gerek kendi öz kaynaklarını gerekse yardım kuruluşları ile vatandaşların yardımlarını kullanarak felaketin getirdiği olumsuzlukları gidermeye çalışmışsa da bu kıt kaynaklar ile geniş bir alanda etki bırakan bu depremin yaralarını sarmak kolay olmamıştır.

Çalışmada depremin meydana gelmesi ile birlikte devletin organize olma biçimi ve hareket tarzı ele alınarak bugün afet yönetiminde afete müdahale olarak ifade edilen aşamada devletin genel yaklaşımının bir değerlendirmesi yapılmıştır. Deprem gibi çok geniş alanları ve birçok insanı etkileyen afetlerde depremin meydana geldiği ilk saatlerinden başlayarak afete nasıl müdahale edildiği felaketten daha az zararla çıkılması için hayati önem taşımaktadır. Böyle büyük afetlerde kişisel davranış ve müdahalelerin ötesinde bölgedeki yerel yönetimlerin ve merkezi hükümetlerin nasıl davrandığının, afetlere ne kadar hazır olduklarının ve felakete nasıl müdahale ettiklerinin önemi çok büyüktür. Zira burada yapılan müdahalenin başarısı birçok hayat kurtarabildiği gibi başarısız müdahalelerin ve doğru yönlendirilemeyen yardımların birçok insanın hayatı kurtulabilecekken hayatını kaybetmesine neden olabilmektedir.1939 Erzincan depremi şiddeti ve etkilediği alan itibari ile tüm dünyanın dikkatini çekmiştir. Böyle büyük bir depremde deprem bölgesinde arama kurtarma, yardım dağıtım, güvenliği sağlama, iyileştirme gibi afet yönetimine dair konular ayrı bir önem gerektirmektedir. Bu deprem sırasında Türkiye'nin nasıl bir afet yönetimi yaklaşımı geliştirdiği, neleri tecrübe ettiği konusunda yabancı ülkeler Türkiye'den bilgi talep etmişlerdir. Bu ülkelerden biri de Arjantin'dir. Arjantin Türk devletine diplomatik yollardan başvurarak Türkiye'deki zelzele mıntıkları ve halka yapılan idari ve mali yardım şekilleri hakkında malumat talep etmiştir (BCA, 2592-17249-1).

Afet yönetiminde afet sonrası müdahale aşamasında yetkili kurumlardan beklenen çeşitli görevler vardır. Bu görevler birinci aşamada felakete uğramış insanların hayatını kurtararak, sağlık hizmeti sunmak, meydana gelmiş bir felaketten kaynaklanabilecek yeni tehlike ve risklerinden insanların canını ve malını korumaktır. İkinci aşamada ise afete maruz kalmış insanların hayati ihtiyaçlarını mümkün olan en kısa zamanda karşılayarak onların hayatlarının bir an önce normale dönmesini sağlamaktır. Felaket kaynaklı ekonomik ve sosyal kayıpları en düşük düzeyde tutmaya çalışmaktır. Afetten etkilenen insanlar için güvenli ve gelişmiş yeni yaşam alanlarını mümkün olan en kısa süre oluşturmak ise en son aşamayı oluşturmaktadır (Erdal& Değerliyurt, 2011: 153).

Araştırma yapılırken devlet arşivlerinden ve devrin ve basınından faydalanılmıştır. Literatürde 1939 Depreminin meydana gelişi hakkında devlet tarafından yapılan çalışmaları

konu alan bir kitap ve konuyu farklı açılardan ele alan makale çalışmaları mevcuttur. Ancak bölge halkını derinden etkileyen bu felaket sonrası devletin afete müdahale sistemine yönelik yapılan eleştirileri ve halkın sıkıntı duyduğu alanları ele alan çalışmalar sınırlıdır. Bu nedenle çalışmada ilk önce devletin afete genel müdahale yaklaşımı belgeler ve basın üzerinden ortaya konulduktan sonra mecliste ve basında hükümete eksiklikler ve yanlışlıklar üzerinden yapılan eleştirilerin neler olduğu ortaya koyulmuştur.

2. Devletin Deprem Bölgesine Müdahalesi

1939 Erzincan depremi, saat 01.57’de meydana gelmesine rağmen bölgede telgraf altyapısının depremle birlikte zarar görmesi nedeni ile Türkiye deprem haberini, depremden saatler sonra Erzincan Valisi Osman Nuri Tekeli ve Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı General Muharrem Mazlum İskora’nın birlikte çektikleri telgraf ile öğrenebilmiştir. Erzincan merkezde muhabere imkânı olmadığından Kemah ilçesinde bulunan Dumanlı İstasyonu’na sabah saatlerinde ulaşılarak Başvekâlete, Milli Müdafaa, Dâhiliye, Sıhhiye vekâletlerine, Genelkurmay Başkanlığına, Elazığ’da III. Ordu Müfettişi General Kazım Orbay’a, IV. Umumi Müfettişliğine ve Kızılay Genel Merkezi’ne durumu bildiren telgraflar çekilmiştir (Dinç, 2016: 2). Ankara’ya çekilen telgrafta durumun vahameti genel olarak ifade edildikten sonra zaman içinde edinilen bilgilerin de ilgili mercilere aktarılmaya devam edileceği belirtilmiştir. Bu telgraf deprem bölgesinden deprem ile ilgili olarak devletin eline ulaşan ilk bilgileri bildiren belge olması açısından önemlidir. Telgrafta şehirdeki durum şu şekilde ifade edilmiştir: (B.C.A, Fon Kodu: 30.10. Yer No: 119.843.4)

“Bu gece saat iki raddelerinde çok şiddetli bir yer sarsıntısı oldu ve bu sarsıntı da hükümet konağı, ordu müfettişliği, orduevi, postahane ve şehrin en sağlam binaları dâhil olmak üzere bütün evleri ve dükkânları yıkılmıştır. Şehir baştanbaşa enkaz yığını halindedir. Kendilerini kurtarabilenler sokaklara dökülmüşlerdir. Şimdiden birçok ölü ve yaralı tespit edilmiştir. Birçok nüfus enkaz altındadır. Pek az hasara uğrayan ve zayıat vermeyen piyade ve topçu kışlalarından gelen askerlerle enkaz altında kalanların kurtarılmasına ve ötede beride başlayan yangının itfasına çalışılmaktadır. Şehirde muhabere imkânı bulunmadığından bin müşkülâtle General İskora ile birlikte Dumanlı İstasyonu’na gelinmiştir ve malumat ancak oradan arz edilebilmiştir. Tümen Komutanı Alpdoğan şehirde yardım işleri ile meşguldür. Şehir kâmilen yıkılmış olduğundan ekmek ihtiyacı olduğu gibi enkaz altından kurtarılanların ve kurtulacakların ve tedavileri için ilaç ve doktor ve halkı barındırmak için çok miktarda çadıra ihtiyaç vardır. Tahribat yalnız şehire münhasır olmadığı, köylerde de geniş mikyasta tahribat ve zayıat olduğu anlaşılmıştır. Bu hususta elde edilecek tafsilat arz edilecektir.”

İlerleyen saatlerde deprem ve oluşan hasar ile ilgili bilgi ve haber veren telgraflar Anadolu'nun farklı il ve kazalarından gelmeye devam etmiştir. Telgrafların genel içeriği durumun vahim olduğu, hava şartlarının çok kötü olduğu, yiyecek ve içecek sıkıntısının baş gösterdiği, iklim şartları nedeni ile barınma ihtiyacının acil bir şekilde karşılanması gerektiği yönündedir (B.C.A, 030 01.121.769.1- 27).

Deprem haber alınması üzerine hükümetin talebi üzerine TBMM saat 15.00'de toplantıya çağırılmıştır. Milletvekilleri ile deprem bölgesinden gelen ilk bilgiler paylaşılmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 7, İçtima Senesi 1: 127). Yapılan toplantı tutanakları incelendiğinde depremin milletvekilleri üzerinde büyük bir telaş ve korku yarattığı, bölgeye bir an önce her türlü yardım yapılmasını hükümetten talep eden konuşmalar yapıldığı görülmektedir. Hükümet adına konuşan bakanlar ise milletvekillerince dile getirilen konuların hükümetçe düşünüldüğünü ve devletin seferber edildiğini belirtmişlerdir. Hükümet adına konuşan dönemin Sağlık Bakanı acil olarak hükümet tarafından alınan tedbirleri sıralamıştır. Buna göre hükümet ilk etapta Erzincan'a Kızılay aracılığı ile 15.000 lira nakit para, 500 civarında çadır, 1000 adet battaniye, giyim eşyası ile Erzincan'a coğrafi olarak yakın illerden ekmek ve un göndermiştir. Ayrıca yaralıların tedavi edilmesi için Erzurum'dan tren ile sağlık personeli, ilaç ve sarf malzemesi sevk edilmiştir (.B.C.A, Fon Kodu: 30.10. Yer No: 119.844.5)

Hükümeti temsilen 28 Aralık 1939 tarihinde ilk olarak deprem bölgesine Dâhiliye Vekili Faik Öztrak ve Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili Dr. Hulusi Alataş ulaşmışlardır. Heyet deprem bölgesi ile ilgili olarak Ankara'ya göndermiş olduğu ilk raporda Erzincan'da vaziyetin korkunç olduğunu, sağlam bir bina görmenin neredeyse mümkün olmadığını başbakanlığa özetle bildirmiştir (B.C.A, Fon Kodu: 30.10. Yer No: 119.844.11). Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'de Erzincan valisine bir telgraf çekmiştir. İnönü telgrafta Erzincan da meydana gelen felaket nedeni ile üzgün olduğunu devletin ve milletin Erzincan ile yakından ilgilendiğini, acil olan tedbirlerin alındığını belirterek en üzücü durumun mevcut can kayıplarının olduğunu, en yakın bir zamanda yıkımın telafi edileceğini belirterek sükûnetin muhafaza edilmesini özellikle istemiştir (Dinç, 2016: 4). Akşam Gazetesi Elazığ'da bulunan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün telgrafına birinci sayfadan yer vermiş cumhurbaşkanının "*Bugün ki enkaz içinden güzel bir mamure çıkartılacaktır.*" (Akşam, 1939) dediğini okuyucusuna duyurmuştur.

Deprem olması ile birlikte doğal olarak ilk önce bölgedeki yerel yönetimler ve sivil halk arama ve kurtarma çalışmalarını başlatmışlardır. Ardından ülkenin tüm bölgelerinden olmak üzere öncelikle yakın bölgelerden olmak üzere deprem bölgesine insan ve makine desteği sağlanmaya çalışılmıştır. Ankara'dan yerel yöneticilere verilen talimatlarda önceliğin

deprem bölgesindeki depremzedelerin barınmalarının temin edilmesine verilmesi istenmiştir. Erzincan'da yardım ve kurtarma çalışmalarında kullanılması için sağlam araç olmadığından ilk etapta Divriği'den altı kamyon Erzincan'a gönderilmiştir. Depremle birlikte bölgede çok sayıda yangın çıktığından İstanbul ve Ankara gibi şehir belediyelerine ait itfaiye araçları Erzincan'a gönderilmiştir (Akşam, 04.01.1940: 1). Ayrıca durumun daha yakından ve hızlı değerlendirilip durum hakkında bir rapor hazırlaması için Trabzon'daki Umumi Müfettişlik Bürosu geçici süre ile Erzurum'da görevlendirilmiştir. Bazı yerel tedbirlerin ardından 28 Aralık 1939 tarihinde Dâhiliye Vekili Faik Öztrak ve Sıhhiye Vekili Dr. Hulûsi Alataş beraberinde deprem bölgesinde çalışacak birçok görevli işçi, jandarma ve memur ile deprem bölgesine hareket etmiştir. Bu tren bir imdat treni olup, trende depremzedelerin ihtiyaç duyduğu temel ihtiyaç maddeleri de imkânlar dâhilinde götürülmüştür (Haçın, 2014: 42-45) .

Deprem haberinin hemen arkasından hükümetçe görevlendirilen bakanlar yol boyunca yerel yöneticilerle irtibat kurulmaya çalışmışlardır. Gerek Ankara'dan bölgeye ulaşmaya çalışan yardım heyetlerinin gerekse devlet görevlilerinin tren hatlarında deprem nedeniyle meydana gelen hasar ve yolların yoğun kış ve kar nedeniyle kapalı olmasından dolayı 38 saat yolda mahsur kaldıktan sonra ancak 31. 12. 1939 saat 11:00'de Erzincan'a ulaşabilmişlerdir. Bakanlar Erzincan'da ilk olarak yerel yöneticiler tarafından karşılanmış ve burada hareket tarzını belirleyebilmek için yerel yöneticilerden afet ile ilgili bilgiler almışlardır. 31.12.1939 tarihinde saat 13 civarlarında Milli Şef İnönü Erzincan'a ulaşmış ve burada bulunan bakanlardan ve yerel yöneticilerden bilgileri aldıktan sonra halk ile bir araya gelmiştir. Halk çok büyük bir ıstırap içerisinde olmasına rağmen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü saygı ile karşılamıştır. 31.10. 1940 tarihinde Erzincan'a gelen İsmet İnönü depremde yıkıma uğrayan şehri dolaşmış halk ve resmi görevliler ile görüşerek afet ile ilgili talimatlar vererek Erzincan'dan ayrılmıştır (Tan, 06.01.1940:1). İsmet İnönü'nün Erzincan'dan ayrılmasından sonra deprem bölgesindeki bakanlar tüm bölgeyi tek tek dolaşmış, bölgedeki askeri ve sivil yöneticiler ile görüşerek ne şekilde hareket edilmesi konusunda uzun toplantılar yapmışlardır.

Deprem bölgesinden Ankara'ya dönen Dâhiliye Vekili Faik Öztrak ile Sıhhat ve İçtimai Muavenet Bakanı Hulûsi Alataş'ın 10.01.1940 tarihinde TBMM'de yapmış oldukları konuşmalar 1939 Erzincan depreminde devletin yerel ve merkezi teşkilatları vasıtasıyla afete ne şekilde müdahale ettiğini ortaya koyması açısından önemlidir. Bakanlar on gün süren deprem bölgesindeki incelemelerinin ardından mecliste milletvekillerine geniş bilgi vermişlerdir. Dâhiliye Vekili Faik Öztrak 27 Aralık tarihinde meydana gelen büyük felaketin sadece Türkiye'yi değil bütün dünya milletlerini alakadar edecek kadar büyük bir afet olduğunu

belirterek sözlerine başlamıştır. Depremın büyük bir yıkıma sebebiyet verdiğini, depremde 25.000 insanın kaybedildiğini, 8.000 civarında yaralının olduğunu, kısmen veya tamamen olmak üzere 30.000 civarında binanın yıkıldığını ifade etmiştir. Bu rakamların ileriki zamanlarda daha da artacağını öngördüklerini, felaket sahasının çok geniş olduğunu, depremin meydana geldiği saatin ve kış mevsiminin felaketin boyutunu artırdığını belirtmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, İçtima Senesi 1: 37).

Erzincan vilayetine ilk yardım bu depremden kendileri de doğrudan etkilenmiş olmalarına rağmen durumları Erzincan'dan daha iyi olan Erzurum ve Sivas'tan gelmiştir. Arama kurtarma ve barınma konularında çalışmak üzere Sivas'tan 800 kişilik bir asker grubu ilk etap da Erzincan'a gönderilmiştir. Bu askerler 400'er kişilik ikişer gruba ayrılarak devriye halinde arama ve kurtarma çalışmalarına başlamışlardır Ayrıca aç ve açıkta kalmış olan insanlara beraberinde getirmiş oldukları çadır ekmek gibi yaşamsal malzemeleri dağıtmışlardır (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, İçtima Senesi 1: 39).

Ankara'dan bakanların geldiği tren ile Erzincan'a 170 civarında jandarma askeri getirilmiştir. Bunlar daha çok şehirde güvenlik ve yardımların dağıtılması sırasındaki asayiş ile ilgili çalışmışlardır. Erzincan'da arama ve kurtarma çalışmalarını idare edenler ve bu amaçla çalışanlar genelde askerler olmuştur. Ayrıca Ankara'dan bölgeye gelen devlet büyükleriyle birlikte yardımlarda bölgeye sevk edilmiştir. Bakanların gelmiş olduğu trende de 1.000 civarında çadır ve battaniye gelmiştir. Bölgede yeterli derecede motorlu taşıt olmaması ve iklim şartlarından dolayı yolların elverişsiz olmasından dolayı Gümüşhane'den 200 yük hayvanı kiralanarak yiyecek ve barınma malzemesi gönderilmiştir. Erzurum'dan gelen yardımlar ise kamyonlar vasıtasıyla getirilmiştir.

Deprem bölgesinde idari anlamda çeşitli tedbirler alınmış olup Malatya vali yardımcısı ve Üçüncü Umumi Müfettişlik bünyesinde görev yapan memur ve müşavirlerden bir kısmı Erzincan'a sevk edilmiştir. Ayrıca Ankara'dan yeterli sayıda mahiyet memuru bölgeye görevlendirilmiştir. Böyle genel hayatı etkileyen durumlarda iç asayişin sağlanması çok önemli olduğundan güvenlik ve asayişin kontrol edilmesi açısından Jandarma Genel Komutanlığı'ndan bir binbaşı bir yüzbaşı bir teğmen Erzincan'a görevlendirilmiştir. Çadır ihtiyacı çok olduğundan dolayı yakın olan illerdeki askeri birliklerin ellerindeki çadırlarda deprem bölgesine gönderilmiştir. Bu amaçla ilk etapta yakın illerde jandarmanın elinde bulunan 260 çadır Erzincan'a yola çıkarılmıştır. Arama ve kurtarma personeli sayısının askerlerin gönderilmesine rağmen ihtiyacı karşılamaması üzerine Bakanlar Sivas'ın Divriği kazasına gelmişlerdir. Buraya geliş nedeni bölgede çalışacak amele ihtiyacının Divriği'den karşılanabilecek olmasıdır. Çünkü

Divriği'de yoğun şekilde maden işçisi bulunmaktadır. İlk etapta Belediye başkanı ile de görüşülerek Divriği'den 200 amele tedarik edilerek Erzincan'a gönderilmiştir (Haçın, 2014: 48). Sivas'tan bölgeye gönderilen jandarma birlikleri araç yetersizliğinden dolayı yaya olarak Erzincan'a hareket etmek zorunda kalmışlardır.

Bu arada Cumhurbaşkanı İnönü deprem bölgesini tümüyle dolaşmış daha sonra Amasya'da deprem bölgesindeki bakanlarla bir araya gelmiştir. Burada birlikte genel bir değerlendirme yapılmıştır. Cumhurbaşkanı'na bilgi arz edilmiştir. Depremde büyük yıkım yaşayan illerin bir tanesi de kuşkusuz Tokat ve çevresidir. Tokat ve çevresinin ilk etapta ihtiyaç duyacağı yardım malzemeleri de Samsun'dan karşılanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Samsun'dan bir vali yardımcısı da Tokat'a görevlendirilmiştir. Tokat'ta deprem nedeniyle en fazla ihtiyaç içerisinde olan ilçe ise Reşadiye'dir. Ancak ilçeye ulaşım depremle nedeni ile oluşan heyelanın yolları kapatması sebebi ile mümkün olmamıştır. Bu nedenle Turhal şeker fabrikasının Reşadiye'ye göndermiş olduğu sıhhi yardım heyeti ilçeye ulaşamamıştır. Bu heyet Reşadiye'ye 28,5 kilometre uzaklıkta bir bölgeye yerleşerek buradan çevre köylerden getirilen yaralılara sağlık hizmeti sunmaya çalışmıştır. Deprem'in ilk günlerinde yolların kapalı olması nedeni ile kamyonlarla yardım gönderilemediğinden özellikle deve, at, katır gibi yük hayvanları kullanılarak yardımlar dağıtmaya çalışılmıştır.

İçişleri Bakanlığının emriyle Tokat valisi Reşadiye'ye görevlendirilmiş, Tokat merkezdeki yardım ve kurtarma çalışmalarını koordine etmek üzere Zile kaymakamı görevlendirilmiştir. Dâhiliye Vekâletinin emriyle deprem bölgesinden etkilenen illerin tümünde üçer kişiden oluşan ekipler oluşturularak bütün köylerin taranarak iki etapta hasta ve yaralılara müdahale edilmesi ve açıkta kalan hasta ve yaralıların güvenli bir bölgeye nakledilmesi istenmiştir. Ayrıca bu ekiplerin yönlendirmesi neticesinde deprem nedeni ile sahipsiz ve dışarıda kalan hayvanların koruma altına alınması sağlanmıştır. Depremde ortaya çıkan en büyük sorunlardan biri de kurtarma çalışmalarında kullanmak için kazma, kürek, balta, testere gibi malzemelerin yetersiz oluşudur. Mevcutta olan malzemelerinde deprem nedeni ile toprak altında kalmış olması bu ihtiyacı artırmıştır. Bu malzemeler ilk etapta bölgede bulunan şeker fabrikasından temin edilerek halka dağıtılmıştır. Burada dikkat çeken bir ihtiyaçta çok basit bir inşaat malzemesi olan çividir. Deprem bölgesinde halkı korumak için oluşturulmak istenen barakaların yapımı için çivi bulunamamıştır. Nitekim daha sonraki dönemlerde CHP hükümeti bu çivi bulunamaması üzerinden muhalefet tarafından çokça eleştirilmiştir (Haber Akşam Postası, 01.02.1940: 1). Deprem bölgesindeki tüm civar köylere haber verilerek tüm inşaat ustalarının arama kurtarma çalışmalarında yardımcı olmak ve baraka yapımında çalışmak

üzere şehir merkezine gelmeleri istenmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, İçtima Senesi 1, : 40).

Deprem felaketlerinde birinci öncelikli konu arama ve kurtarma faaliyeti olup Erzincan depreminde bu görevi çoğunlukla hayatta kalan sivil halk, askerler ve maden işçileri ve devlete ait diğer fabrikalardan arama ve kurtarma çalışması yapmak üzere deprem bölgesine getirilen işçiler yapmıştır. Kurtarma faaliyetinden sonra ikinci önemli müdahale alanı ise sağlık hizmeti sunmaktır. 1939 Erzincan depreminde depremzedelerin en çok çaresiz kaldığı devletin de hizmet sunmakta zorlandığı alan sağlık hizmeti konusu olmuştur. Depremin ardından Erzincan'a tren ile ilk yardım kapanan yollar nedeniyle 30 Aralık 1939 tarihinde ulaştırılabildiği. Bu yardım treni ile seyyar hizmet veren 300 yataklı bir yardım hastanesi Erzincan'a ulaştırılmış, ancak yeterli olmamıştır (Akşam,1939). Bu sıkıntının nedeni depremin çok geniş bir sahada olması, o yıllarda ülkede doktor ve diğer sağlık personeli sayısının yetersiz olması, Erzincan'daki Memleket Hastanesi'nin tümüyle zarar görmüş olması, iklimin ve yolların elverişsiz olması gibi nedenlerle yaralıların diğer illere sevk edilmesinin çok zor şartlar altında gerçekleştirilebilmesidir. Erzincan'da göçük altından çıkarılan vatandaşlardan oluşan ilk yaralı kafilesi Sivas yolunun kapalı olması dolayısı ile Divriği üzerinden Elazığ, Malatya ve Diyarbakır'daki hastanelerde tedavi altına alınmak üzere ancak 30.12.1939 tarihinde depremden üç gün sonra yola çıkabilmiştir. Günler sonra yolun açılması ile birlikte yaralılar Sivas yönünden çevre illere gönderilebilmiştir (İkdam,1939). Çevre illerdeki hastanelerin kapasitelerinin dolması, bu hastanelerin bazı hastalara müdahale etme noktasında personel ve malzeme yönünden yetersiz kalması nedeniyle batı yönünde demir yolunun da ulaşımına açılması fırsat bilerek hastalar İstanbul'a kadar batı illerine sevk edilmiştir. Birçok hastanın tedavisi Şişli Etfal ve Haydarpaşa Numune Hastanesi'nde sürdürülmüştür (Akşam, 03.01.1940: 7 & İkdam Sabah Postası, 03.01.1940: 1-3). Ayrıca deprem bölgesinde ölü sayısının fazla olması, cesetlerin enkazın içerisinden çıkartılmasının zaman alması nedeni ile cenazelerin defin edilmesi de gecikmiştir. Bu nedenle Erzincan'da enkaz ile ölümlerin kaldırılması, asayiş ve umumi sıhhatin korunmasını sağlamak için ikinci bir karara kadar Erzincan'a gidilmesi ve trenle yolcu naklinin yapılması çıkarılan bir hükümet kararnamesi ile yasaklanmıştır (BCA, 89 - 124 – 8, 03.01.1940).

Dâhiliye Vekili Faik Öztrak mecliste yapmış olduğu uzun konuşmada böyle zor zamanlarda insanları arayıp sormanın çok önemli olduğunu, bunun insanlara moral verdiğini bu nedenle cumhurbaşkanı ve diğer devlet görevlilerinin bölgeye yapmış oldukları ziyaretlerin çok önemli olduğunu belirtmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, İçtima Senesi 1: 40).

Dâhiliye Vekili Faik Öztrak tüm imkânlar kullanılarak deprem bölgesine yardım edilmeye çalışılmasına rağmen vasıta yetersizliği, afet alanının çok geniş olması, yolların ve iklimin uygun olmayışı gibi nedenlerle yapılan yardımların yetersiz olduğunu bizzat ifade etmiştir. Bu felaket sırasında depremin yıkıcılığı kadar, yeterli yol olmayışı olanların ise deprem nedeniyle zarar görmesi, iklim şartları, yeterli motorlu nakil vasıtası bulunmayışı felaketin boyutunu bir kat daha artırmıştır. Örneğin Tokat Reşadiye yolunun kapalı olmasından dolayı bölgedeki kolordu komutanı 200 askerle yolu açmaya çalışmıştır. Ancak bu işin kazma kürek gibi aletler ile çok zaman alacağı görüldüğünden Dâhiliye Vekili Faik Öztrak'ın emri ile askerlerin yolu açma çalışmasını bırakarak 15'er 20'şer guruplara ayrılarak köylerdeki kurtarma çalışmalarına katılmaları sağlanmıştır.

Deprem bölgesindeki birçok il ve ilçeden Ankara'ya gelen acil yardım telgraflarında talepler ortaktır. Ankara'dan acil olarak para, çadır ve sağlık malzemeleri istenmektedir (Ulus, 1939). Bu kadar geniş bir alandan ve çok miktarda talep edinilen yardım malzemelerinin Ankara'dan doğrudan karşılanması mümkün değildir. Bu nedenle Dâhiliye Vekili Faik Öztrak ve heyeti gittikleri şehirlerde hükümet konaklarında belediye, ticaret odası ve parti yetkililerinin katılımı ile halk temsilcilerinin katıldıkları toplantılar yapmışlardır. Bu toplantılarda yerel yöneticilere taleplerin Ankara'dan doğrudan karşılanmasının mümkün olmadığını söyleyerek ihtiyaçların en yakın bölgelerden karşılanmaya çalışılmasını söylemişlerdir. Ayrıca kötü iklim ve yol şartlarında motorlu araçlarla yardım ulaştırmanın mümkün olmadığını, bunun için kiralık hayvanların kullanılmasını, yardım götüren grupların faydalanabilmesi için yollara her 10 kilometrede bir baraka yapılarak buraya yardım getiren insanların yol boyunca ihtiyaç duyabilecekleri malzemelerin koyulması emredilmiştir. Bu yardım heyetlerinin başına özellikle elverişsiz kış şartlarında bu bölgeyi iyi bilen kişilerin görevlendirilmesini istemiştir.

Dâhiliye Vekili Faik Öztrak'ın deprem bölgesindeki yerel idarecilerin ve halkın dışarıdan gelecek yardımı bekleyerek felaketin daha ağırlaşmasına sebep olmalarının önüne geçmek istediği anlaşılmaktadır. Bunun için tüm yönetim kademelerine kendi yerel imkânlarıyla hemen harekete geçmeleri emredilmiştir. Çünkü bölgedeki ihtiyacın büyüklüğünü ve devletin müdahale kapasitesini bilen Faik Öztrak dışarıdan gelebilecek kurtarma ekipleri ve yardımların yetersiz kalacağını görmüştür. Örneğin depremin üzerinden 6 gün geçmesine rağmen Suşehri ile Koyulhisar arasındaki yol yoğun kar sebebiyle kapalı olduğundan 30 kilometrelik yolu vali 35 saatte gidebilmiştir. Kar ve tipi nedeniyle vasıtalar gitmediğinden hayvan kızıakları yaptırılarak ulaşım sağlanmaya çalışılmıştır. (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, İçtima Senesi 1: .37-38).

Depremın büyüklüğü, sebep olduğu yıkım, kurtarma çalışmalarına katılacak insan bulunamaması üzerine hapishanede bulunan mahkûmların dahi serbest bırakılarak kurtarma ve yardım faaliyetine katılmaları istenmiştir. Mahkûmlar bu çalışmalara gönüllü katılmış ve çalışmalarda büyük yararlılık göstermişlerdir. Bu nedenle 1942 yılında TBMM’de bir görüşme yapılarak 1939 tarihinde ve müteakip günlerde meydana gelen zelzelede felâkete uğrayanların kurtarılmasında fevkalâde hizmetleri görülen bazı mahkûmların cezalarının af edilmesine dair kanun teklifi kabul edilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 23, İçtima Senesi 3: 2). Ayrıca hükümet adli tedbir olarak deprem bölgesindeki ceza hükümleri ile tutuklama kararlarını tehir etmiştir. Tutuklama kararlarının tehir edileceği bölgeleri belirleyen kararname 13.01.1940 tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün imzası ile çıkarılmıştır (BCA, 89 - 126 - 6 13).

Depremın çok geniş bir bölgeyi etkilemesi ve buna paralel olarak kayıpların çok fazla olması nedeni ile hükümet bazı kanunlar çıkartmıştır. İlk olarak 15 Ocak 1940 tarihinde TBMM oturumunda deprem bölgesine yapılacak yardımları hızlandırmak ve deprem bölgesini ayağa kaldırmak için birtakım kanuni düzenlemeler yapılmıştır. Bu doğrultuda “*Erzincan’da ve Erzincan yer sarsıntısından müteessir olan muntıkada zarar görenlere yapılacak yardım hakkında*” adıyla bir kanun teklifi meclise getirilmiştir. Kanun mecliste 17 Ocak 1940 tarihinde kabul edilmiştir. Kabul edilen bu kanun çerçevesinde deprem nedeni ile zarara uğrayan vatandaşlara devlet tarafından maddi yardım yapılması, yetim kalan çocukların maaşa bağlanması, bölgede görev yapan devlet memurlarının maaşlarında artış yapılması gibi düzenlemeler yapılmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, İçtima Senesi 1: 58.) . Daha sonra hükümet tarafından görülen lüzum üzerine 17.01.1940 tarih ve 3773 sayılı kanunun 5. maddesine iki fıkra eklenmiştir. Kanuna yapılan bu eklemeler deprem bölgesine yardım yapılması ve bölgenin ayağa kaldırılması için hükümetçe birinci dereceden görev yüklenen Kızılay’ın maddi imkânlarını genişletecek düzenlemeler içermektedir. Bu düzenlemeler ile Kızılay tarafından yapılacak alımlara çeşitli vergi muafiyetleri getirilmiştir (Resmi Gazete, 24.04.1940). Ayrıca depremde çok sayıda çocuk hem yetim hem öksüz kalmıştır. Bu çocukların korunması ve yetiştirilmesi için gerekli çalışmaları Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay Cemiyeti yapmışlardır (B.C.A, Fon Kodu: 30.10.0.0. Yer No: 179.235.5). Sadece Erzincan’dan 110 çocuk Ankara’ya getirilerek önce yurtlara yerleştirilmiş ardından istekli ailelere evlatlık olarak verilmiştir (Akşam,1940) .

Erzincan’da devlet evini kaybeden insanları soğuktan korumak için imkânlar dâhilinde öncelikle vagonlara yerleştirmiştir. Ardından çevre illerden bölgeye gönderilen Kızılay’ın yardım çadırları kurularak hizmete sunulmuştur (Ulus,1939). Ancak şehirde neredeyse sağlam

ev kalmadığından vagonlar ve çadırlar yeterli olmamıştır. Ayrıca havanın soğuk olması nedeni ile çadırlarda uzun süre insanların kalamayacağı da görülmüştür. Bu nedenle acil şekilde ahşap malzemeden baraka yapılmaya başlanmıştır. Öncelikle 40 adet baraka yapılmıştır. Barakalar ile birlikte Kızılay tarafında 90 civarında metrekaare olarak küçük “pavyon” adı verilen barınma alanları oluşturulmuştur (Ulus,1940). Ancak yıkım büyük olduğundan bu tedbirler de barınma sorununu çözmemiştir. Barınma sorununu yerinde çözmeye yönelik çalışmalar yeterli olmayınca deprem bölgesinden insanlar çevre illerden başlamak üzere İstanbul’a kadar gönderilmiştir. Bu süreçte Türk halkı deprem bölgesinden gelen insanlara evini açarak depremedeleri misafir etmiştir. Şehirlerdeki boş olan evler deprem bölgesinden gelenlere verilmiştir.

Erzincan’da kalıcı konutların yapılması için 1940 yılının Ocak ayından başlamak üzere evlerin yapılacağı yeni şehrin yerinin tespit edilmesi için uzmanlar görevlendirilmiştir. Evlerin bir an önce yapılabilmesi için 5243 sayılı bir kanun çıkarılmıştır. Kanuna göre kalıcı konutlar devlet tarafından Bayındırlık Bakanlığı bütçesindeki bölümler arasına konan iki milyon liralık ödenekle yapılacaktır. Bu ödenekte deprem bölgesine yapılacak yardımlar tertibinden oluşturulacaktır. Bu kanunda evlerin yirmi yıl için faizsiz olarak satılacağı karara bağlanmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 8, Cilt 16, İctima Senesi 4: 725). Ancak betonarme evler çok gecikeceğinden Avusturya’dan hazır ev alma yoluna gidilmiştir. Ancak bu işte teknik personel yetersizliği ve ulaşım sorunları nedeni ile iyi yürütülemediği anlaşılmaktadır. 26 Şubat 1949 tarihinde Erzincan milletvekili Abdülhak Fırat’ın sorularını yanıtlayan Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan, Erzincan’da şimdiye kadar toplamda 600 ev yapıldığını, bunların 292’sinin 4 odalı, 250’sinin 3 odalı ve 58’inin 2 odalı olarak inşa edildiğini söylemiştir (Evsile, 2017: 8). Depremi üzerinden 10 yıl geçmesine rağmen konut sorunun çözülemediği görülmüştür. Bu sebeple deprem bölgesinden birçok insan tümüyle kendi memleketini terk ederek Malatya, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Eskişehir, Konya, Amasya, Bursa, Giresun, Hatay, Adana ve Kayseri’ye gibi illere göç etmişlerdir. Bu durum nedeni ile Erzincan başata olmak üzere göç veren illerin demografik yapısında önemli değişiklikler olmuştur (Orhan, 2019: 345).

3. Deprem Bölgesine Yapılan Yardımlar

Deprem, yangın gibi ne zaman meydana geleceği konusunda kesin bilgi sahibi olunamayan afetler meydana geldiğinde afete ilk müdahale ve afetzedelere ilk yardım sağlama görevi daima en yakın unsurlara doğal olarak düşmektedir. Erzincan depreminde de böyle olmuştur. Erzincan vilayetine yakın olan Erzurum, Sivas, Malatya, Elazığ gibi iller bu depremden farklı derecelerde etkilenmiş olsalar da depremin ana üssü olan Erzincan’a ilk

yardımlar yine bu illerden ulaştırılmıştır. Erzurum'da depremin merkezinin Erzincan olduğu anlaşınca dönemin valisi Hilmi Balcı, şehrin ileri gelenlerini toplayarak belediye reisi, ticaret odası başkanı ve sağlık müdüründen oluşan bir komisyon kurmuştur. Bu komisyon halka gerekli duyuruları yaparak ilk etapta temel ihtiyaç maddeleri toplamıştır. Toplanan bu yardımlar ile birlikte sağlık müdürlüğünün oluşturduğu üç doktor ve yardımcı sağlık personellerinden oluşan sıhhiye heyeti 27 Aralık 1939 günü özel bir trenle Erzincan'a gönderilmiştir. Erzurum'da olduğu gibi Malatya, Elazığ, Sivas üzerinden de yardımlar özel trenler ile Erzincan'a sevk edilmiştir. Erzincan'a gönderilen ilk yardım treni Erzurum'dan gelen tren olmuştur. Elazığ'dan gönderilen yardımları ise burada bulunan 4. Umumi Müfettişlik koordine etmiştir. Elazığ'dan toplanan yardımlar kamyonlarla 28 Aralık 1939 tarihinde Erzincan'a ulaştırılmıştır. Erzurum'dan ve çevre illerden gönderilen yardımlar depremin ilk günleri ile sınırlı kalmamış daha sonraki dönemlerde de halk tarafından yapılan yardımlar bir araya getirilerek trenlerle ve kamyonlarla deprem bölgesine sevk edilmiştir (Köse, 2021:167-168).

Deprem haberinin Ankara'ya ulaşmasından sonra mecliste yapılan toplantıda milletvekilleri tarafından mecliste yapılan konuşmalarda zelzelenin yaratmış olduğu felaketin sadece Erzincan ve çevresini değil, birçok il, ilçe ve köyü etkilediği, zayıatın çok büyük olduğu ifade edilerek bu işin altından kalkılması zor bir iş olduğu anlatılmıştır. Bu felaketin altından kalkmak, yıkılan yerleri yeniden imar etmek için milletçe birlik içinde hareket edilmesi ve bunun içinde bir yardım komitesi kurulması teklif edilmiştir. Teklif TBMM'nde kabul görmüş; *“Merkezi Erzincan'da olmak üzere vuku bulan son yer sarsıntısından müteessir olan yurttaşlara yapılacak yardıma Büyük Millet Meclisi azalarının iştirakini ve bunun bütün memlekete teşmilini temin üzere Büyük Millet Meclisi Reisinin riyaseti altında bir Millî Yardım Komitesi teşkiline karar verilmiştir* (Resmi Gazete, 2/1/1940 – Sayı: 4399) denilerek komite kurulmuştur. Millî Yardım Komitesinin başkanı alınan karar gereğince Meclis Başkanı Abdülhalik Renda olmuştur. Millî Yardım Komitesinin şubeleri kısa sürede yaygınlaştırılarak tüm il ve ilçelerde oluşturulmuştur. Cumhurbaşkanı'dan başlayarak bakanlar, milletvekilleri, her kademedeki memur ve işçiler ve vatandaşlar komiteye yardımlarda bulunmuşlardır. Özellikle gazeteler bu konuda halkı teşvik eden haberler yapmışlar köşe yazarları da köşelerinde halkın millî ve manevî duygularına hitap eden yazılar yazmışlardır. Akşam gazetesi 04.01.1940 tarihli nüshasında Reiscumhur İnönü'nün 10.000 Lira teberru ettiğini birinci sayfadan vererek felaketzedelere yardım yapılmasının vatanın korunması gibi millî bir vazife olduğunu vurgulamıştır (Akşam,1940).

Türkiye'nin her tarafından ayni ve nakdi yardımlar yardım komiteleri ve Kızılay aracılığı ile toplandığı gibi yabancı devletler tarafından da ayni ve nakdi yardımlar yapılmıştır. Yabancı ülkelere yapılan yardımlar ve geçmiş olsun dilekleri TBMM'nde okunmuş, yardımlar ve iyi dilekleri için bu ülkelere teşekkür konuşmaları yapılmıştır. 12.01.1940 tarihinde Japon halkı adına Japonya meclis başkanı Koyamaşaju tarafından gönderilen mesaj mecliste okunarak duyurulmuştur (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, İçtima Senesi 1: 52). Dış memleketlerden gelen yardımlara gazetelerde geniş yer verilerek dost ve müttefik ülkelere teşekkür edilmiştir. 05.01.1940 tarihli Tan gazetesinde, "Dost memleketlerden yapılan teberrular da artıyor" diye başlık atılarak, Afgan kralının 2000 İngiliz Lirası bağışladığını, Afganistan'ın Kızıl Mihrap Cemiyetinin de 3000 İngiliz Lirası teberru ettiğini yazmıştır (Tan, 05.01.1940:1).

1939 Erzincan depremi çok büyük bir felaket olduğundan dini ve milliyeti farklı olsa da hiçbir ülke bu felakete duyarsız kalmamıştır. Deprem ardından ABD Başkanı, Hollanda Kraliçesi, Fransa Cumhurbaşkanı, Romanya Kralı, İngiltere Kralı, İran Şahı, İtalya Kralı, Afganistan Kralı, İsviçre Konfederasyonu Reisi, Yunan Kralı, Bulgar Kralı, Polonya Cumhurbaşkanı, Macar Naibi, Yugoslavya Naibi, Ürdün Emiri, Suudi Arabistan Meliki ve daha birçok devlet reisinden Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye taziye telgrafları gelmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye gelen telgrafların dışında Başbakan Refik Saydam'a Hariciye vekili Şükrü Saraçoğlu'na da Milletler Cemiyeti başta olmak üzere birçok uluslararası kuruluş ve yabancı ülkelerdeki muhatapları tarafından taziye telgrafları gelmiştir. Cenevre'de bulunan Beynelminel Yardım Birliği reisi Sıraoulo bir telgraf göndererek her türlü yardıma hazır olduklarını bildirmiştir. Yine Uluslararası Salibi Ahmer Komitesi Türkiye'ye yardım teklifinde bulunmuştur. Bu uluslararası kuruluşlar da Hariciye Vekâleti tarafından Kızılay'a yönlendirilmiştir. ABD Kızılhaç'ı genel başkanı ve birlik reisi Norman Davis Türk Kızılay'ı ile irtibata geçerek bu felakete karşı işbirliğine hazır olduklarını bildirmiştir. Milletler Cemiyeti Sıhhiye Dairesi 12 Ocak 1940'ta Türkiye'ye aşı ve serum gönderileceğini bildirmiş akabinde de 35.000 doz serum göndermiştir. Bu deprem sırasında Avrupa kıtasından en fazla yardım İngiltere ve Fransa tarafından yapılmıştır. Bu iki ülkenin yardımlarının fazla olmasının temelinde 9 Ekim 1939 tarihinde Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında imzalanan ittifak anlaşmasının etkisi büyüktür. Bu iki ülkenin dışında Avustralya'ya kadar dünyanın bütün kıtalarından birçok ülke tarafından yardım gönderilmiştir. Yardım konusunda öne çıkan diğer ülkeler Afganistan Krallığı, Arnavutluk krallığı, ABD, Avustralya, Belçika, Hindistan Lahor İslam Cemiyeti, Hint Aşiretleri, Bulgaristan Krallığı, Brezilya, Çin Cumhuriyeti, Danimarka,

Estonya, Filistin Mandası, Güney Afrika Birliği, Hollanda, İran, İspanya, İsveç gibi dünyanın daha birçok ülkesinden hangi ve nakdi yardımlar yapılmıştır (Köse, 2021: 213-214).

1939 Erzincan depreminde iç ve dış yardımları toplama görevi Kızılay'a verilmiştir. 1951 yılı itibari ile Kızılay'a yapılan yardımlar incelendiğinde yurt içinden yapılan nakdî yardım miktarı 4.788.545,83 TL'dir. Hükümet tarafından doğrudan verilen nakit para, 2.500.000 TL'dir. Yurt dışından gelen nakit para 1.483.222,94 TL'dir. Toplam gelen nakit yardım miktarı ise 8.771.768,77 TL'dir. Nakdi yardımların dışında yurtiçi ve yurtdışından aynı yardımlarda yapılmıştır. Yurt içinden 1.061.578,79 TL, yurt dışından 1.073.379,83 TL, olmak üzere toplamda 2.134.598,62 TL kıymetinde aynı yardım yapılmıştır. Bu suretle Kızılay tarafından toplanan nakdî ve aynı bağışların toplam tutarı 10.906.727,39 liraya ulaşmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 8, Cilt 4, İçtima Senesi 2: 5). Bu yardımlar dönemi itibari ile önemli rakamlar olup toplandığı dönemdeki dayanışmayı göstermesi açısından önemlidir.

4. Depreme Müdahale Konusunda Yapılan Eleştiriler

1939 Erzincan depremi Türkiye'nin en ciddi doğal felaketlerinden birisi olarak tarihe geçmiştir. Depremin şiddetini göstermesi açısından dönemin rasathane müdürü olan Prof. Dr. Fatin Gökmen'in açıklamaları dikkat çekici olup, Gökmen depremin aşırı şiddeti nedeniyle rasathanedeki deprem ölçüm cihazlarının ayarlarının bozularak çalışamaz hale geldiğini belirtmiştir (Ulus, 28.12.1939: 1). Deprem sırasında devletin afete yeterli müdahale yapip yapamadığı konusunda bir değerlendirme yaparken depremin şiddeti, etkilediği alan, ülkedeki yapı stokunun durumu, ülkenin mevcut ulaşım ve sağlık altyapısı, devletin ve halkın ekonomik durumu gibi bir birçok değişken dikkate alınarak bir değerlendirme yapılmalıdır.

Can kayıplarının fazla olmasının en önemli sebebi kuşkusuz bölgedeki yapı stokunun deprem karşısında son derece dayanıksız oluşudur. Çünkü bu dönemde Anadolu'daki yapı stokunun ana malzemesi topraktır. İkinci sebep ise zorlu kış şartlarından dolayı yardımların zor şartlar altında ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaya çalışılmasıdır. Depremin ertesi günü hava sıcaklığının - 32 dereceye kadar düşmesi ölümleri artırdığı gibi yardımların hızlı bir şekilde bölgeye ulaştırılmasını engellemiştir. Yol ve iklim şartları arama kurtarma çalışmalarını olumsuz etkilediği gibi yardımların ulaştırılmasında olumsuz etkilemiş bu durum ölü sayısını artırmıştır (Cumhuriyet, 1939).

Bu dönemde Anadolu Ajans'ının gazetelere servis ettiği bilgilerle yapılan gazete haberlerinde devlet tarafından yardımların deprem bölgesine hızla ulaştırılarak halkın çaresiz bırakılmadığı yönünde haberler verilmiştir. Ancak durumun bu şekilde olmadığı halkın afet ile

baş başa olduğu, ülke genelince köylere kadar çok geniş bir alanda yardım toplanmasına rağmen ulaşım imkânlarının ve mevsimin bahane edilerek bu malzemenin depolarda bekletildiğini yazan gazetelerde olmuştur. Bazı gazeteler yerleşim yerlerinden toplanan toplam yardım miktarlarını konu eden haberler yapmışlardır. Dağıtılan yardımların ihtiyacı karşılamaktan çok uzak ve komik miktarlarda olduğunu yazmışlardır. Dönemin Haber Akşam Postası Gazetesi CHP'nin halkı ölüme mahkûm ettiğini, evi yıkılan ve baraka yapmak isteyen vatandaşlara yardım olarak kişi başı sekiz çivi verildiğini haber yaparak zor durumda olan halka yardım konusunda hükümetin aciz kaldığını ifade etmiştir (Tunalı, 2023: 47). Bazı gazeteler uzun bir süre geçmesine rağmen bölgeye istenilen düzeyde yardım ulaştırılmadığını, Türkiye'nin dört bir tarafında halkın seferber olarak büyük miktarlarda yardım topladığını, yurt dışından kayda değer yardım gelmesine rağmen yardımların halka yeterli miktarda ulaştırılmadığını yazmışlardır (Akşam, 1940).

Deprem nedeni ile hükümete yapılan önemli bir eleştiri konusu da güvenlik ve asayiş konuları ile ilgilidir. Deprem bölgesinde halkın can ve mal güvenliğinin sağlanamadığı, otorite boşluğu olduğu dile getirilmiştir. Hükümet adına bu iddiaları yine dönemin Dâhiliye Vekili Faik Öztrak mecliste milletvekillerine yaptığı konuşmada cevaplamıştır. Öztrak konu ile ilgili olarak yaptığı açıklamada:

“Arkadaşlar, bu maruzatımdan sonra şuradan, buradan kulağımıza gelen ve cidden vicdanlarımızı tahriş eden bazı şayialara nazaran dikkatinizi celp etmek isterim. Bilmiyorum, milletin felâketinden istifade ederek, kendi kötü niyetlerini tatbik etmek isteyen insanlar veya teşekküller var mıdır? Felâketten kurtarmak için her şeyi yapmak lâzım iken vatandaşlarımızın bazı tecavüzlere uğradıkları rivayetini duydum. Meselâ bunlardan bir tanesi, bir kadın enkaz altında kalmış, kolu dışarda imiş, bileziklerini almak için kolunu kesmişler, bu kadın şimdi hastahannede imiş. Baksa bir rivayet, yağma, olmuş, hırsızlık olmuş. Arkadaşlarım; sizleri temin ederim ki vazifeli veya vazifesiz herkes namuskârane çalışmış ve çalışıyor. Burada yapıldığını muhtasaran arzettiğim mesai o kadar kolay yapılmış değildir. Çok sıkıntılı ve meşakkatli olarak yapılmıştır. Bu kadar hüsnü niyetle çalışan insanlara şöyle böyle şaibeler isnad etmek hiç bir zaman bu hüsnü niyetle kabili telif değildir. Arkadaşlar, hepinizden rica ederim. Sizler vasıtasile bütün milletten rica ederim. Memlekette oturan erbabı namustan rica ederim. Öyle rivayet halindeki sözler vaki olduğu zaman lütfen sorsunlar. Böyle bir şey olmuşsa gören veya her hangi bir şekilde maruz kalan kimseler alâkalı memurlara müracaat etmiş midir? Kim tarafından nerede, nasıl ve ne suretle olmuştur? Bu sorulduğu vakit görülecektir ki, bunların

hepsinin altı boş ve hepsinin altında kirli bir maksat gizlidir” (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, İçtima Senesi 1: 37-49).

Depremın arkasından Erzincan’a ilk giden gazeteci olduğunu yazan Son Posta Gazetesi yazarlarından Nusret Sefa Coşkun depremin üzerinden altı gün geçmesine rağmen binlerce cesedin ortada olduğunu, cesetlerin üst üste yığıldığını insanların çaresiz bir şekilde yakınlarının cesetlerini aradığını belirtmiştir. Nusret Sefa Coşkun depremden kurtulanların ise ne yaptıklarını bilmeden şuursuz bir şekilde etrafta dolaştıklarını, cenazelerini defnetmeye çalışanlar olduğu gibi sahibi olmayan cenazelerin ortada bir yığın şeklinde durduğunu bu durumu seyretmeye kimsenin tahammül edemediğini belirterek durumun içler acısı olduğunu yazmıştır (Son Posta, 1940). Aynı gazetenin 03.01.1940 tarihli nüshasında şehirde köpeklerin cesetleri yediğini, görevlilerin ve halkın bunun önüne geçebilmek için çareyi köpekleri öldürmekte bulunduğunu yazmıştır (Son Posta,1940). Erzincan depreminden kurtulan insanların gördüğü kötü manzara ve yaşadıkları zor durum insanların psikolojisini derinden etkilemiştir. Bu nedenle deprem sonrası Türkiye’de ilk defa felâketzedelerin topluma kazandırılmaları ve topluma uyumlarını sağlamak gayesi ile psikolojik destek çalışmaları başlatılmıştır (İlhan, 2015: 361-367).

Deprem sonrasında halkın erişiminde en fazla sıkıntı yaşadığı hizmetlerden biri de sağlık hizmetidir. Bu dönemde zelzele bölgesinde yeterli sağlık kuruluşu ve sağlık personeli zaten yetersizdir. Deprem sağlık alanında var olan alt yapıyı da yıkıp yok etmiştir. Sadece depremin doğudan etkilediği şehirlerde değil çevre vilayetlerdeki hastaneler de ihtiyacı karşılamamıştır. Malatya’da deprem bölgesinden getirilen yaralıları ve hastaları tedavi edebilmek için tütün fabrikasının bir kısmı 29. 01. 1940 tarihinde hastane olarak kullanılmaya başlanmıştır (Akşam,1940).

Depremın ardından eleştirisi en fazla yapılan konuların birini de binaların inşaat kalitesine yönelik eleştiriler oluşturmuştur. Özellikle yıkılan kamu binaları ile ilgili olarak birçok haber gazetelere yansımıştır. Erzincan’da yıkılan halkevi binasının harcında bozulmuş çimento, hatta kireç kullanıldığının binanın yıkılması ile birlikte betonun toz haline gelmesinden dolayı bu durumun anlaşıldığı ifade edilmiştir. Bu nedenle konunun hükümetçe incelendiği ve sorumluların tespit edileceği belirtilmiştir (Son Posta, 1940) Kamu binalarının depremde zarar görmesi konusunda mecliste bir konuşma yapan dönemin Trabzon milletvekili Mithat Aydın Tokat’ta yıkılan halkevi meselesini gündeme getirmiştir. Türk mühendisliğinin bu konu ile ilgili çok üzgün olduğunu belirterek eğer araştırılırsa bu yıkımın dibinden Türk mühendislerin çıkmayacağını görüleceğini ifade etmiştir. Ayrıca dünyada çimentonun çok

ucuz bir malzeme olmasına rağmen Türkiye'de neden bu kadar pahalı olduğunun anlamadığını dile getirmiştir Tunalı, 2023: 50).

1939 Erzincan depreminde deprem bölgesine yardımların ve müdahalenin geciktiği konusunda eleştiriler yapılmış kurtarılması mümkün olan insanların yardım ve müdahalenin gecikmesi nedeniyle kurtarılamadığı ifade edilmiştir. Dönemin devlet yetkileri bu eleştirileri kabul etmişlerdir. Ancak bu gecikmenin idarenin yetersizliğinden değil iklimin kış olmasına, yoğun yağış ve deprem nedeni ile demiryolları ve karayollarında oluşan hasar nedeni ile yolların kapanmasına bağlamışlardır (Tan,1940). Bu eksiklikler ile ilgili olarak 10.01.1940 tarihinde mecliste Kazım Karabekir Paşa bu sorunların çözüme yönelik dikkat çekici bir konuşma yaparak bazı çözümleri sunmuştur. Mecliste konunun görüşüldüğü toplantıda konuşan milletvekilleri deprem konusunda hükümetin hareket tarzını takdir eden konuşmalar yaparken Kazım Karabekir Paşa gelecekte meydana gelebilecek böyle büyük felaketslere karşı hazırlıklı olunması için neler yapılması gerektiğini belirten ve hükümete çeşitli öneriler sunan bir konuşma yapmıştır. Karabekir Paşa konuşmasında özetle sözlerinin geleceğe yönelik olduğunu, milletimizin bu felakette elinden geleni yaptığını ancak daha sonraki depremlerde bölgeye erken müdahale edebilmek için gençliğimizin kış sporlarına mutlaka alıştırılması gerektiğini belirtmiştir. Eğer bu deprem sırasında Finlandiya da olduğu gibi şarkta altı yüz civarında kış sporlarına vakıf gencimiz olsaydı felaket gününün akşamı felaket sahasına ulaşır, belki gerekli yardımı insanlara ulaştırırlardı demiştir. Karabekir Paşa böyle bir teşkilatın evvelce mevcut olduğunu, fakat daha sonra bu konuya ehemmiyet verilmediğini de belirtmiştir. Kazım Karabekir Paşa memleketimizin dağlık olduğunu doğuya gidildikçe yükseltinin arttığını bu nedenle o bölgedeki en büyük düşmanın aslında insandan daha çok kış mevsiminin olduğunu söylemiştir. Kazım Karabekir bu durumu Cihan Harbi'nde çok yakından gördüklerini, düşman kuvvetlerindense dağların yüksekliği ve onları örten karların o dönemde felaket getirdiğini söyleyerek bunun sebebinin ise halkımızın kışa tahammülsüzlüğu ve kış sporlarına olan alakasızlığı olduğunu belirtmiştir. İkinci öneri olarak da Türkiye'nin doğu bölgesinde uçaklar için alanlarının olmaması konusu Kazım Karabekir Paşa tarafından dile getirilmiştir. Kazım Karabekir Paşa konuşmasında bu deprem nedeni ile Berlin'den Ankara'ya kadar uçaklarla yardım malzemesi ve sıhhi yardımın kısa sürede geldiğini, fakat buradan deprem bölgesine götürülemediğini söylemiştir. Karabekir Paşa, doğu bölgesinde uygun yerlere çok acil olarak tayyare üsleri yapılmasını tavsiye etmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, İçtima Senesi 1: 37-49).

1939 Erzincan depremi ve ardından yaşananlar ile ilgili olarak depremin canlı tanıkları ile yapılan görüşmeleri içeren bir çalışmada depremi ve sonrasını bizzat yaşamış depremzedelerin anlatılarında ilginç detaylar vardır. Bu kişilerin anlatıları genel olarak değerlendirildiğinde bölgede çok sıkıntılı bir süreç yaşanmasına rağmen afet sonrası ilk göze çarpan hususun o dönemde ülkede büyük bir fakirlik olmasına rağmen Anadolu insanının ilk andan itibaren kendi başının çaresine bakmaya çalıştığı ve dikkat çekici bir şekilde yardımlaştığıdır. Çalışmada yaşadıklarını ve hissettiklerini anlatan insanların şikâyet ettikleri asıl konu deprem ve ertesi günlerde yapılan müdahalelerden daha çok deprem sonrasında halka yönelik yapılan yardımların kullanılması ve evleri yıkılan insanlara konut verilirken yapıldığı düşünülen haksızlıklardır.

Canlı tanıklar depremin ilk anından itibaren kurtarma çalışması için köy ve şehir merkezlerinde ilk gelenlerin önce askerlerin olduğunu, daha sonra ise mahkûmların geldiğini ifade etmektedirler. Depremin ilk üç gününde insanların çoğunlukla kendi başının çaresine bakmaya çalıştığını ancak üçüncü günden sonra devletin yardımlarının köylere kadar ulaşabildiğini söylemektedirler. Deprem bölgesinde ölü sayısının fazla olması nedeni ile ölmüş insanların büyük bir kısmı dini tören yapılmadan defnedilmek zorunda kalmıştır. Bu durum dini duyguları güçlü olan bölge insanının acısını bir kat daha artırmıştır. Deprem sonrasında köylere memurlar ancak üç gün sonra ulaşabilmiş bu memurlar da sadece ölü ve yaralıları tespit ettikten sonra köylerden ayrılmışlardır. Çadır ve diğer yardımların dağıtımı ile ilgilenmemişlerdir. Yardımların ve çadırların dağıtımı köy ve mahallelerde muhtarlar eliyle yaptırılmış, bazı muhtarların çadır ve yardım dağıtımında taraflı davranması halkı rahatsız etmiştir. Tanıklar yardımların deprem bölgesine ulaştırılması açısından tren hattının ilk defa 1938 yılında hemen deprem öncesinde Erzincan'a gelmiş olmasının büyük bir şans olduğunu belirtmişlerdir.

Depremin canlı şahitleri depremde dış memleketlerden çok yardım geldiğini fakat bu yardımın bir bölümünün hükümetçe başka işlerde kullanıldığını, özellikle bugün Ankara'da Saraçoğlu Mahallesi olarak bilinen Türkiye'nin ilk toplu konut projesinin bu yardım paraları ile yapıldığını söylemişlerdir. Erzincan'dan deprem nedeniyle göç edenlerin büyük bir bölümünün altı ay sonra geri döndüğünü, bu geri dönüşün üç yıla kadar yayıldığını, deprem bölgesine ilk dönenlerin genellikle tarım arazisi olan köylülerin olduğunu belirtmişlerdir. Deprem bölgesinden Türkiye'nin diğer bölgelerine kalıcı veya geçici göç edenlerin masrafları ilk altı ay devlet tarafından karşılanmıştır. Afetzedeler usulsüzlük yapılan bir diğer konunun ise gittikleri şehirlerden dönen köylülere çift hayvanı olarak dağıtılan öküzlerin dağıtımında yapıldığını,

zenginlerin bu yardımdan daha fazla faydalandığını gördüklerini ifade etmişlerdir (Keskin, 2020: 167).

Erzincan depreminde halkın en fazla şikâyet ettiği konu deprem evlerinin yapılması ile ilgilidir. Deprem evlerinin yapım işinin depremden on bir yıl geçmesine rağmen sorun olarak ortada durduğu mecliste yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır. 03.01.1951 yılında TBMM’nde Tekirdağ Milletvekili Dr. Zeki Erataman hükümetin cevaplaması için konu hakkında soru önergesi vermiştir. Zeki Erataman soru önergesinde: *“Erzincan zelzelesinin üzerinden yıllar geçtiği halde bu güzel yurt parçasının hakları verilmemiş, dilek ve istekleri yerine getirilemediği gibi bütün memlekette yurt içi ve yurt dışından yapılan yardımların da yerine sarf edilmediğine dair de birçok dedikodular kulaktan kulağa dolaşmaktadır.”* diyerek durumu bayındırlık bakanına sormuştur. Soruları cevaplayan Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu bu kadar uzun süre geçmesine rağmen yapılan konut sayısının ihtiyacı karşılamaktan çok uzak olduğunu, bu yurt parçasının ihmaller yüzünden on bir yıldan beri büyük bir ıstırap çektiğinin açık olduğunu söylemiştir. Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu bundan on bir yıl önce 27 Aralık 1939 tarihinde Erzincan depremi meydana geldiğinde felaketin yurt içinde ve yurt dışında büyük bir üzüntü ve etki oluşturduğunu bu sebeple hem içte hem dışta büyük yardımlar yapıldığını ifade etmiştir. Türk halkının ve yabancı memleketlerin gösterdikleri bu büyük ilgi ve yardımın maalesef eski iktidar tarafından doğru yönetilemediğini, iktidarın deprem bölgesini ayağa kaldırmak için gayret göstermediğini belirtmiştir. On bir yıl önce geçici olarak yapılan barakalardaki bir odada bugün bir ailenin, basit sağlık ve yaşama şartlarından mahrum olarak on yıldır tüm akrabaları ile birlikte barınmaya çalıştığını belirtmiştir. CHP iktidarının halkın bu sıkıntılı durumunu dikkate almayarak deprem yardımlarını ve devletin imkânlarını heykel, şehir meydanı, park, gazino, stadyum gibi tesisler ile şatafatlı hükümet ve belediye binaları yapılmasına harcadığını neticede milletin parasının ikinci plânda yapılması gereken işlerde israf edildiğini söylemişlerdir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 8, Cilt 4, İçtima Senesi 2: s. 4-5). Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu önceki iktidarın açıkça hükümet olarak deprem bölgesinin sıkıntılarını gidermediği gibi deprem nedeni ile gelen ciddi yardımları da amacı dışında kullandığını açıkça ifade etmiştir. Evler konusunda bir diğer şikâyet konusu evlerin yetersiz sayıda olması ve dağıtımını yapılırken usulsüzlük yapıldığı noktasındadır. Erzincan merkezde oturmadıkları halde köylerde oturan bazı kişilerin Erzincan merkeze gelerek hakları olmadığı halde ev sahibi oldukları iddia edilmiştir (Keskin, 2020:73). Bu konuda gerek basında gerekse TBMM’nde yapılan eleştirilerin odağında CHP ve onun genel başkanı İsmet İnönü vardır. İsmet İnönü mecliste deprem bölgesinin imar edilmesi konusunda

ciddi şekilde eleştirilmiştir. Çok partili hayatla beraber Demokrat Partinin iktidara gelmesi ile mecliste ne zaman Erzincan depremi gündeme gelse İsmet İnönü Demokrat Partili milletvekilleri ve bakanlar tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. Tekirdağ milletvekili Zeki Erataman 03.01.1951 tarihinde mecliste yaptığı konuşmada, “*Sayın arkadaşlarım, aradan 11 sene geçmiştir. Felâket anında Erzincan'a giderek Erzincanlıların her türlü dertlerinin giderileceğini, burada bir mamure yaratılacağını vaat edenler ve Erzincanlıların ıstıraplı başını göğüslerine dayayarak fotoğraf çektirenler dahi 11 sene bu ıstıraba bigâne kalmışlardır. Hem öyle bir bigânelik ki, söylemek istemezdim, Sayın Devlet Reisi Erzincan'a geldiği zaman biz de Kemah istasyonunda kendilerinin treninin geçmesini bekliyorduk. Arkadaşlar, tam Kemah istasyonuna geldikleri zaman verilen emir şu idi, trenin pencerelerini kapatın. Maksat, pencerelerden görünmemeleri idi ve perdeleri çektiler. İstirap içinde pencereden baktığım zaman gördüğüm manzara şu; Riyaseti Cumhur treninde Sayın İnönü, Kemal Gedeleş, Kâzım Orbay ve bugün tanımadığım bir şahıs oturmuşlar, oyun oynuyorlardı. Oynadıkları oyun briç mi idi, poker miydi bilemiyorum.*” diyerek o anda salonda bulunan İsmet İnönü’yü son derece kızdıran bir konuşma yapmıştır. Aynı görüşmede Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün deprem bölgesine giderken yetmiş bin lira harcırah almakla da suçlanmış. Meclis salonunda bulunan İsmet İnönü derhal söz almış bunun iftira siyaseti olduğunu belirterek reddetmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 8, Cilt 4, İçtima Senesi 2, 03.01.1951: 10). Bu deprem felaketinin yaralarının sarılması Demokrat Parti dönemine sarkmış olup, özellikle Demokrat Partili siyasetçiler bu bölgede CHP’yi bu deprem üzerinden sıkça eleştirmişlerdir.

5. Sonuç

1939 yılında Erzincan’da meydana gelen büyük deprem Erzincan başta olmak üzere bu depremden etkilenen çevre illerin ekonomik, sosyal, kültürel ve demografik yapısı üzerinde ciddi olumsuz etkiler bırakmıştır. Deprem bölgesinden felaket sonrası dışarıya yoğun göç olması deprem bölgesindeki şehirleri demografik olarak küçültmüştür. Tarıma dayalı olan bölge ekonomisi bozulmuştur. Bölgede çok sayıda çocuk anne ve babasını kaybettiği için yetiştirme yurtlarına alınmış veya evlatlık verilmiştir. Yıkılan şehirler ya yerinde ya da Erzincan’da olduğu gibi başka alanlarda yeniden kurulmuştur. Ancak bu süreç olması gerektiğinden çok uzun sürdüğü açıktır. Depremin neden olduğu sosyolojik ve ekonomik sıkıntıları aşmak için devlet ve halk el ele vererek imkânlarını seferber etmiştir. Türk halkının bu deprem nedeniyle büyük bir dayanışma gösterdiği görülmektedir. Deprem bölgesine dışarıdan gelen gazeteciler ve devlet yetkilileri burada gördükleri ilk şeyin haritadan silinmiş şehirler ve yardıma koşan insanlar olduğunu ifade etmişlerdir.

Bu deprem sürecinde devletin her kademesi ile seferber olduğu resmi belgelerden, meclis görüşme zabıtlarından ve gazetelerden anlaşılmaktadır. Ancak devletin imkânlarının sınırlı olması, depremin çok geniş bir sahayı etkilemiş olması, hava şartlarının çok kötü olması, yapı stokunun zayıf olmasının neden olduğu yıkımın korkunç düzeyde gerçekleşmiş olması nedeniyle devletin yeterli düzeyde afete müdahale edemediği görülmektedir. Halk depremin ilk anında itibaren büyük sıkıntılar yaşamıştır. Yeterli arama kurtarma ekibi zamanında bulunamamış, soğuk havaya dayanacak yeterli çadır sağlanamamıştır. Doktor, sağlık personeli, sağlık malzemesi bulunamadığından birçok insan tedavi edilememiştir. Bölgeye insanların enkazdan çıkarılması, yolların açılması, yardımların ulaştırılması, hastaların taşınması gibi işlerde kullanılmak üzere yeterli araç getirilememiştir. Bunun nedeni hem ülkede bu araçların sınırlı olması hem de yolların yağış ve depremden dolayı kapanmış olmasıdır. İnsanların cesetleri çok uzun süre yerde kalmış dini geleneklere göre defin edilememiştir. Bu durum geride kalanları çok müteessir etmiştir. Depremzedeler için yapılacak olan evler aradan on beş yıl geçmesine rağmen tamamlanamadığından CHP hükümetleri ve İsmet İnönü çok sert eleştirilmiştir. Yeni evlerin yapılmaması ile birlikte toplanan yardımların bölgede öncelikli işlerde kullanılmaması rahatsızlık yaratmıştır. Neticede felaketin boyutu, ülkenin ekonomik vaziyeti nedeni ile yıkılan şehirleri yeniden imar etmek, bölgede bozulan ekonomiyi canlandırmak kolay olmamıştır. Bu süreç tamamlanıp bölgede hayat yeniden düzene konuluncaya kadar eleştiriler de sürüp gitmiştir.

1939 Erzincan depreminin ardından bölgede büyük bir trajedi oluşması Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından bu afetin depreme hazırlık, şehirleşme, inşaat teknikleri ile ilgili birçok konuda milat olarak kabul edilmesine yol açmıştır. 1939 yılından günümüze kadar olan dönemde yaşadığımız son depremler açıkça göstermiştir ki Türkiye’de iletişim ve ulaşım altyapısının güçlendirilmesi ile afetlere hızlı müdahale etme noktasında önemli mesafeler alınmıştır. Ancak 06.02.2023 tarihinde meydana gelen Pazarcık ve Elbistan depremleri sonrasında yıkılan binaların sayısı ile can ve mal kaybına bakıldığında şehirleşme ve inşaat kalitesi açısından 1939 Erzincan depreminden gerekli derslerin yeterince çıkarılmadığı anlaşılmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- B.C.A. Fon Kodu: 30.10. Yer No: 119.843.4.
- B.C.A. Fon Kodu: 030 01.121. Yer No: 769.1- 27.
- BCA. Fon Kodu: 2592-17249-1-09.05.1944.
- B.C.A. Fon Kodu: 30.10. Yer No: 119.844.5.
- B.C.A. Fon Kodu: 30.10. Yer No: 119.844.11.
- BCA, Fon Kodu: 89 - 124 – 8.
- BCA, Fon Kodu: 89 - 126 - 6 13.01.1940.
- B.C.A. Fon Kodu: 30.10.0.0. Yer No: 179.235.5.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 7, İçtima Senesi 1, s. 127
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, İçtima Senesi 1, s. 37
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, İçtima Senesi 1, s. 39
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, İçtima Senesi 1, s. 40
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, İçtima Senesi 1, s. 37-38
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 23, İçtima Senesi 3, s. 2
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, İçtima Senesi 1, s. 58
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 8, Cilt 16, İçtima Senesi 4, s. 725
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, İçtima Senesi 1, s. 52
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, İçtima Senesi 1, s. 37-38.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, Cilt 8, İçtima Senesi 1, s. 48-49
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 8, Cilt 4, İçtima Senesi 2, s. 5.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 8, Cilt 4, İçtima Senesi 2, s. 4.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 8, Cilt 4, İçtima Senesi 2, s. 10.

Gazeteler

- Akşam, 28.12.1939.
- Akşam, 31. 12. 1939.
- Akşam, 03.01.1940.
- Akşam, 04.01.1940.
- Akşam, 04.01.1940.

Akşam, 05.01.1940.

Akşam, 29.01.1940.

Cumhuriyet, 26.12.1939.

Haber Akşam Postası, 01.02.1940.

İkdam Sabah Postası, 03. 01.1940.

İkdam, 31.12.1939.

Resmi Gazete, 02. 01.1940 - Sayı .- 4399.

Resmi Gazete, 24.04.1940.

Son Posta, 03.01.1940.

Son Posta, 04.01.1940.

Son Posta, 5.01.1940.

Tan, 05.01.1940.

Tan, 6. 01. 1940

Tan, 08. 01. 1940.

Ulus, 09.01. 1940.

Ulus, 28.12. 1939.

Ulus, 30.12 1939.

İnceleme ve Araştırma Eserleri

Atabey, E. (2000). *Deprem*. Ankara: Maden Tetkik Ve Arama Genel Müdürlüğü Yayınları, Erişim tarihi:10/10/2023, <https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/deprem/pdf/deprem.pdf>.

Erkal, T. & Değerliyurt, M. (2011). Türkiye’de afet yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14 (22), 147-164.

Evsile, M. (1939). Erzincan depremi hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde yapılan görüşmeler. *Kesit Akademi Dergisi*, (8), 1-10.

Haçin, İ. (2014). 1939 Erzincan büyük depremi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (30), 37-70.

İlhan, T. (2015). Depremden sonra yaşantının normalleşme ve psikososyal destek süreci için bir model. *International Burdur Earthquake &Environment Symposium (IBEES2015)*. L.G. Kaya (Ed.). (ss. 361-367). Burdur: Mehmet Akif Üniversitesi.

Keskin, Y. K. (2020). Depremzedelerin anlatılarıyla 1939 Erzincan depremi ve donrasındaki gelişmeler. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 44 (2), 163-178.

Köse, R. (2021). *1939 Erzincan depremi - kayıplar, çevre vilayetlere etkileri, yurt içi ve yurt dışından yapılan yardımlar*, Libra Yayınları.

Küçük, M. (2010). Türkiye'nin deprem gerçeği paneli. H. Can, B. Özmen (Ed), *Türkiye'nin deprem gerçeği paneli*, (ss. 47-55). Ankara: Gazi Üniversitesi Deprem Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Orhan, F. (2019). Depremlerin şehir ve mesken mimarisine olan etkilerine coğrafi bir bakış:1939 Erzincan Depremi Örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23 (1), 339-364.

Taş, N. (2003). Yerleşim alanlarında olası Deprem zararlarının azaltılması. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 8, (1), 225-231.

Tosik Dinç, F. (2016). Ulus gazetesine göre 1939 Erzincan depremi. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 1-21.

Türkkan Tunalı, Y. (2023). 1939 Erzincan depremi'nin artçı sarsıntıları: Haber-Akşam Postası. *Belgi Dergisi*, (26), 45-74.